

Bij gebruik graag vermelden:

Huub Wijfjes, 'Onafhankelijke ombudsman voor media nodig' *NRC Handelsblad* 2 maart 2003, Opinie

Onafhankelijke ombudsman voor media nodig

De maatschappelijke verantwoordelijkheid van media staat weer hoog op de agenda. Maar niet hoog genoeg, aldus prof. J. Bardoel in zijn j.l. zaterdag in verkorte vorm in deze krant afgedrukte Nijmeegse oratie. *Wie zal de media mores leren?* stond er boven en dat suggereerde dat een concreet antwoord zou volgen. Maar dat bleek zo'n beetje de sluitpost in de overigens fraaie analyse van het mediaveld in haar relatie tot de samenleving.

Dat er iets moet gebeuren, staat voor bijna iedereen wel vast. De media monopoliseren de manier waarop en de mate waarin wij politieke en maatschappelijke problemen zien. Daarmee vormen ze een aanzienlijke machtsfactor. Maar die macht wordt niet in balans gehouden door een tegenmacht, zoals dat bij machten gebeurt. Dat is opmerkelijk in een maatschappij waarin steeds meer mondige burgers rondlopen, die steeds heftiger eisen dat verantwoording wordt afgelegd. Bij elk probleem of misstap roepen media namens de burger om onderzoek, een enquête of genoegdoening. Dat roepen ze ten aanzien van zichzelf nooit.

Ergens is dat wel terecht, want media kunnen alleen maar functioneren in een vrij systeem dat gebreken en onconventionele methoden toestaat. Kritiek op media kan dus alleen praktische consequenties hebben als er daadwerkelijk grote en direct aantoonbare belangen zijn geschaad. Een gang naar de rechter ligt dan open. Voor het overige moet de mediakritiek altijd lijden aan een zekere vrijblijvendheid, zonder aanwijsbare consequentie of sanctie. Het is voor de democratie van groot belang om dat vast te houden.

Maar dat neemt niet weg dat het voor veel burgers natuurlijk een uiterst onbevredigende situatie oplevert, want de toegang tot de vrije meningsvorming is voor hen beperkt en journalisten gaan op een merkwaardig verkrampte manier met hun soms meer dan terechte kritiek om. Altijd met die persvrijheid om de oren geslagen worden als er onweerlegbare klachten zijn, komt onvolwassen over.

Nu zijn er in de beroepsgroep van journalisten allerlei pogingen gedaan om dat te verhelpen, maar veel zoden heeft dat niet aan de dijk gezet. We kennen bijvoorbeeld een Raad voor de Journalistiek. Dat is een instituut dat voor de insiders af en toe uiterst belangrijk werk doet, maar bij het grote publiek de grote onbekende is. Erg veel soelaas geeft de Raad de enkele burger die bij hem aanklopt ook niet, want de uitspraken leiden tot weinig. Voor zover de media zich al iets van de Raad aantrekken (een toenemend aantal erkent het gezag niet) gaan ze er doorgaans op een onbevredigende wijze mee om. De journalist die van de Raad gelijk krijgt wappert triomfantelijk met het vonnis, maar bij een negatief oordeel veegt hij er net zo gemakkelijk het achterwerk mee af. De klagende burger heeft in beide gevallen het nakijken.

Wat misschien nog het meeste het gevoel van machteloosheid over de mediamacht wegneemt is de ombudsman of de lezersredacteur, een fenomeen dat bij steeds meer media te zien is. Maar een ombudsman in Nederland is altijd iemand die gepokt en gemazeld is in het vak en doorgaans ook in een afhankelijke relatie verkeert ten opzichte van hetgeen hij of zij kritisch behoort te volgen. Hoe goed de intentie ook is om een onafhankelijk oordeel te vormen, uit de klachtafhandeling ademt altijd een sfeer van rechtvaardiging van mogelijke fouten van de redactie. Zo weinig begrip journalisten tonen bij het beoordelen van falende politici, sporters of ondernemers (wat ze deden was fout, punt uit) zoveel begrip vragen ze van klagers voor de context waarbinnen hun eigen fouten of uitglijvers verklaard of gerechtvaardigd kunnen worden.

Maar wat dan? Moeten we soms kritiekprocedures gaan instellen die lijken op de volksgerichten die media zelf soms maken van hun controle op politiek en maatschappij? Dat

lijkt me kwaad met kwaad bestrijden. Nee, beter is het om ervoor te zorgen dat er krachtige media blijven die niet alleen via het marktmechanisme de relatie met het publiek organiseren, maar die bereid zijn uitgangspunten te formuleren, met het publiek actief in gesprek te gaan en geregeld openbare verantwoording afleggen. Altijd na afloop en altijd ter lering, nooit ter vermaak.

Dat betekent dat we dus niet op de LPF-manier de media moeten dreigen met financiële afstraffingen, potsierlijke juridische klachten of andere stoere, maar desastreuze vormen met staatsingrijpen of juridisering. Ook de Zalm-manier om de publieke omroep nog slechts een aanvullend taakje op de commercie te gunnen, is verkeerd. De publieke omroep moet groot en sterk blijven en misschien moeten we zelfs eens kijken of samenwerking mogelijk is met 'publieke' kranten die niet exclusief onder invloed staan van markt en rendementsdenken. In onze multimediale samenleving is het hoe langer hoe meer onhoudbaar dat kranten geen omroep zouden mogen maken of een omroep geen kranten. Door de betutteling op dit vlak te schrappen kan een sterk publiek mediaveld worden geschapen, dat op een volwassen manier het publiek te woord staat, ook als er kritiek komt.

Wat daarbij kan helpen is een onafhankelijke ombudsman voor de publieke media. Die handelt klachten af maar houdt ook een permanent debat gaande. De diensten van een onafhankelijk instituut dat de media bestudeert en daarover publiceert kunnen daarbij van pas komen.

Huub Wijffes is verbonden aan de journalistieke opleiding van de Rijksuniversiteit Groningen en auteur van een boek over de geschiedenis van de journalistiek in Nederland dat begin volgend jaar verschijnt.